

Ekonomik Entegrasyonların Ekonomik Kalkınma Üzerindeki Etkilerinin Analizi: Romanya, Bulgaristan ve Hırvatistan

The analysis of the effects on economic development of economic
integrations: Romania, Bulgaria and Croatia

Murat KÜRKÇÜ^{1*}

¹ Hazine ve Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, Ankara, Türkiye. murat_kurkcu@hotmail.com,
https://orcid.org/0000-0003-0169-4203

* Yazışılan Yazar/Corresponding author

Makale Geliş/Received: 21.05.2020

Makale Kabul/Accepted: 14.06.2020

Öz

Dünya ekonomisinde bir taraftan küreselleşme süreci hızlanırken diğer taraftan da bölgesel entegrasyonlar ivme kazanmıştır. Bazı alanlarda küreselleşme öne çıkarken bazı alanlarda da bölgesel bloklar daha önemli hale gelmeye başlamıştır. Küreselleşme ülkelerin büyüme süreçlerinin hızlanmasında önemli katkılar sağlamıştır. Küresel rekabet, tek başına rekabet etmekte zorlanan ülkeleri bölgesel bloklar oluşturmaya teşvik etmiştir. Bölgesel entegrasyonlar ülkelere ekonomik ve politik pek çok alanda ciddi avantajlar sağlamıştır. Ekonomik entegrasyon, entegrasyona dahil olan ülkeler arasında mal ve hizmetlerin serbest dolaşımının sağlanması, ticaret üzerindeki engellerin kaldırılması ve ortak bir pazar oluşturulması suretiyle oluşturulan birlik şeklinde tanımlanabilir. Coğrafi bir temele de dayanan bölgesel entegrasyonların en önemli ve en başarılı olanlarından birisi Avrupa Birliği'dir. Son genişleme sürecinde AB'ye üye olan ülkeler gelişmişlik düzeyleri itibarıyla mevcut üyelerden farklı bir ekonomik görünüme sahiptir. Bu kapsamda öncelikle ekonomik entegrasyonun kuramsal olarak incelenmesi hedeflenmektedir. Ardından da AB'nin yeni üyeleri olan Romanya, Bulgaristan ve Hırvatistan'ın ekonomik gelişme ve küresel rekabette elde ettikleri kazanımlar açısından ekonomik entegrasyonun yararlarının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Analiz sonuçlarına göre her üç ülkede de küresel rekabette daha iyi bir konuma ulaşılmıştır. Ayrıca, Bulgaristan ve Romanya'nın araştırmada ele alınan 10 gelişmişlik göstergesinden 8'inde, Hırvatistan'ın ise bu göstergelerin tamamında iyileştiği gözlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar, Ekonomik Entegrasyon, Avrupa Birliği

JEL kodları: : F15, F63, O10.

Abstract

On the one hand while the globalization process accelerated in the world economy, on the other hand regional integrations accelerated. While globalization has come to the forefront in some matters, regional blocks have become more important in some matters too. Globalization has contributed significantly to the acceleration of the growth processes of countries. Global competition has encouraged countries having difficulties to compete alone to create regional blocs. Regional integration has given countries considerable economic and political advantages in many areas. Economic integration can be defined as the union formed by the free circulation of goods and services among the countries involved in integration, the elimination of barriers to trade and the creation of a common market. One of the most important and most successful of regional integrations, which is based on a geographical basis, is the European Union. Countries that are members to the EU in the last enlargement process have different economic conditions than the current EU members in terms of development level. In this context, it is targeted that the economic integration is theoretically analyzed at first. Secondly it is aimed to introduced the benefits of economic integration in terms of the economic development and global gains of Romania, Bulgaria and Croatia that are new members of the EU. According to the results of the analysis, it has been reached to a better position in global competition in all three countries. In addition, it has been observed that Croatia has improved in all of 10 development indicators while Bulgaria and Romania have improved in 8 of 10 development indicators discussed in the research.

Keywords: International Economic Institutions, Economic Integration, European Union

JEL codes: F15, F63, O10.

1. GİRİŞ

Ekonomik entegrasyon sıklıkla ilerleme ve refah gibi normatif bir kavram olarak kullanılmıştır. Ekonomik entegrasyon kavramı pür iktisadi hususların ötesinde, çoklu ve genel hatları itibarıyla de bulanık bir görünüme sahiptir. Entegrasyonun doğasını anlamak için küresel bir çerçeveden bakılması gerekir. Bölgesel ekonomik entegrasyon daha genel olarak da ekonomik entegrasyon olgusu literatürde bölgeselleşme, bölgeselcilik, bölgesel ekonomik entegrasyon, bölgesel iktisadi alanlar, bölgesel iktisadi bloklar, bölgesel ticaret anlaşmaları vb. terimlerle ifade edilmektedir.

Ekonomik entegrasyon, entegrasyona dahil olan ülkeler arasında ticaret sınırlarının kaldırılması ya da azaltılmasından oluşur. Temelde entegrasyona dahil olan ülkelerin ekonomilerinin geliştirilmesi ve etkinliklerinin iyileştirilmesi için ticaretin serbestleştirilmesi amaçlanır (Kone, 2012). Bölgesel ekonomik entegrasyonlar, küresel ekonomik dinamikler çerçevesinde benzer performanslara sahip olan ülkelerin ortak ekonomik hedeflerine hizmet eden oluşumlar şeklinde ifade edilebilir (Atik, 2014). Literatürde ortak bir tanım üzerinde uzlaşmamakla birlikte; ekonomik entegrasyon, entegrasyona dahil olan ülkeler arasında mal ve hizmetlerin serbest dolaşımının sağlanması, ticaret üzerindeki engellerin kaldırılması ve ortak bir pazar oluşturulması suretiyle oluşturulan birlik şeklinde ifade edilebilir.

2. Dünya savaşını izleyen dönemde küreselleşme süreci ve bölgesel entegrasyonlar birbirine paralel bir şekilde ivme kazanmıştır. Bazı alanlarda küreselleşme öne çıkarken bazı alanlarda da bölgesel bloklar daha önemli hale gelmeye başlamıştır. Küreselleşme ülkelerin büyüme süreçlerinin hızlanmasında önemli katkılar sağlamıştır. Giderek artan ve zorlaşan küresel rekabet koşulları ülkeleri bölgesel bloklar oluşturmaya teşvik etmiştir.

2. Dünya savaşını izleyen yıllarda bölgesel iktisadi işbirliğine yönelik pek çok çaba göze çarpmaktadır. Bu nedenle 2. Dünya savaşı sonrası dönem entegrasyon çağı olarak da anılmıştır (Vaitsos, 1978). Küresel anlamda artan hızlı iktisadi büyüme süreciyle birlikte bölgesel iktisadi bağlarda da güçlenme gözlemlenmiştir. Çoklu ticaret anlaşmaları ve gümrük birlikleri bu süreçte bölgesel bir temelde şekillenmiştir. Ekonomik entegrasyonlar Kuzey Amerika'daki NAFTA gibi serbest ticaret bölgelerinden Güney Amerika'daki MERCOSUR gibi gümrük birliklerine ve Avrupa Birliği gibi iktisadi birliklere kadar oldukça çeşitlilik arz etmiştir (Cuervo-Cazurra and Un, 2007; Gong ve Kim, 2018).

Holod ve Reed (2004)'e göre ekonomik entegrasyon büyümenin önemli bir itici gücü olabilir. Onlara göre bölgesel ekonomik entegrasyon altında büyüme oranı ulusal koordinasyon altındakinden daha büyüktür. Her ne kadar daha yüksek büyümeye işaret etse de en büyük kazançlar ulusal işbirliğinden (national coordination) kaynaklanmaktadır. En büyük kazançlar, global iktisadi entegrasyondan ziyade kısmi iktisadi işbirliğinin (partial economic coordination) bir sonucu olarak ortaya çıkar (Holod ve Reed, 2004).

Politik araçlar entegrasyonun birçok iktisadi sonucunun başarılmasında önemli olmuştur. Ortak yasama faaliyeti ve ulus üstü ve hükümetler arası kurumlar, iktisadi bir birliğe üye devletlerin politik sistemlerindeki değişimi ima eden politik mekanizmaların başında gelmektedir. Böylece üye devletler bazı egemenlik haklarından vazgeçmekte ve bu haklar ulus üstü düzeye transfer edilmektedir. Ekonomik entegrasyon modelleri temelde entegrasyonun pür iktisadi yönlerine yoğunlaşmaktadır (Ganuza ve Hauk, 2004).

Ekonomik entegrasyonlar genellikle coğrafi bir temele dayanmaktadır. Hiç şüphe yok ki bölgesel entegrasyonların en önemli ve en başarılı olanlarından birisi coğrafi bir bölge olarak Avrupa kıtası üzerinde konumlanmış olan Avrupa Birliği'dir. Son genişleme sürecinde AB'ye üye olan ülkeler gelişmişlik düzeyleri itibarıyla mevcut üyelere farklı bir ekonomik görünüme sahiptir. Bu çerçevede çalışmanın amacı; ekonomik entegrasyonların iktisadi kalkınma üzerindeki etkilerinin analizi bağlamında, AB genişleme sürecinde birliğe katılan Romanya, Hırvatistan ve Bulgaristan özelinde ekonomik entegrasyonların etkilerinin ortaya konulmasıdır. Bu kapsamda öncelikle ekonomik entegrasyonun kuramsal olarak incelenmesi hedeflenmektedir. Ardından da AB ve genişleme süreci ele alınarak AB'nin yeni üyeleri olan Romanya, Bulgaristan ve Hırvatistan'ın ekonomik gelişme ve küresel rekabette elde ettikleri kazanımlar açısından ekonomik entegrasyonun yararlarının ortaya konulması amaçlanmaktadır.

2. EKONOMİK ENTEGRASYON

Uluslararası ekonomik entegrasyon, entegrasyona dahil olan ülkeler arasında ticaret üzerindeki engelleri kaldırır. Tarifeler ve kotalar gibi bazı engeller ülkelerin yararına kolayca terkedilebilir. Bazı engellerin kaldırılması ise önemli maliyetlere yol açabilir. Endüstriyel standartların uyumu; bankacılık, çevre, sağlık, güvenlik gibi alanlardaki düzenlemeler; para ve maliye politikalarındaki farklılıklar ve ulaşım altyapısındaki farklılıklar bunlara örnek olarak verilebilir (Haller ve Ioannides, 2001).

Ekonomik kurumların yeniden tasarlanmasında uluslararası ekonomik entegrasyon veya onun alternatifi olan disintegrasyon en önemli çabalardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı donanımları olmakla birlikte benzer tercihlere sahip ülkeler entegre bir dünya ekonomisi yerine bölgesel ticaret bloklarını tercih edebilirler. Açıkça ifade etmek gerekirse entegrasyon sürecinin sonuçlarının, entegrasyonun kapsamına ilişkin tercihlere karşı duyarlı olduğu söylenebilir.

Bölgesel birliklere dâhil olan ülke sayısının artması ve daha fazla bölgesel birliğin mevcudiyeti iktisadi entegrasyonun ilk aşamalarındaki seçeneklerin sayısını da artırır. Ancak bu durum daha sonrasında küresel bir piyasaya ulaşma olasılığının da kısıtlanmasına yol açabilir. Bu anlamda küreselleşme ve bölgeselleşme arasında bir zıtlık olduğu ifade edilebilir.

II. Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda dünya ticareti üzerinde var olan engellerin kaldırılmasına ve yeni bir mali sistem kurulmasına dönük hareketlerin hız kazanmasıyla birlikte uluslararası ticareti serbestleştirmeye dönük hareketler de iki yönde ilerlemiştir. Bunlardan birincisi, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT), ikincisi ise Bölgesel İktisadi Birleşme hareketleridir. AB ve Polonya arasındaki ortaklık anlaşması, AB ve Tunus arasındaki Avrupa Akdeniz ortaklık anlaşması, Kuzey Amerika serbest ticaret anlaşması, AB- Meksika anlaşması, Şili-Kanada serbest ticaret anlaşması, Avustralya ve Yeni Zelanda yakın iktisadi ilişkiler anlaşması bölgesel ticaret anlaşmalarına örnek olarak verilebilir.

Bazı uluslararası ekonomik kuruluşlar kapsamı bakımından sadece belirli özelliklere sahip ülkelerin katılımına açıktır. Bu kuruluşlar kapalı uluslararası kuruluşlar olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda ekonomik entegrasyonlar da kapalı uluslararası ekonomik

kuruluşlardır. Avrupa Birliği-AB, Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması-NAFTA, Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi-EFTA vb. kapalı uluslararası kuruluşlara örnek olarak verilebilir (Karluk, 2002).

Ekonomik entegrasyon; entegrasyona dahil olan ülkelerin ekonomik yapılarını birbirlerine yaklaştıran, ülkeler arasındaki koordinasyonu güçlendiren ve ülkeler arasında dış ticaret ve diğer ekonomik ilişkiler üzerinde var olan engellerin kaldırılması suretiyle iktisadi refahın artırılmasını hedefleyen bir süreç şeklinde ifade edilebilir. Bu bağlamda ekonomik entegrasyonun temel özellikleri ise şu şekilde özetlenebilir:

- Belirli bir coğrafi bölgede yer alan ülkelerin bir birlik içerisinde kombinasyonu,
- Ülkeler arasındaki iktisadi sınırların kaldırılması,
- Serbest ticaret (Mal ve hizmet),
- Emek ve sermaye hareketliliği (Üretim faktörleri).

Özellikle aynı coğrafyayı paylaşan ülkeler arasındaki iktisadi ilişkileri basitleştirmeyi ve bu ilişkilerdeki engelleri kaldırmayı hedefleyen ekonomik entegrasyonların önemi özellikle artan rekabet koşulları ve küresel pazarlarda pay sahibi olma isteğinden dolayı gittikçe artmaktadır. Bu bağlamda ekonomik entegrasyona yönelen nedenler; küresel rekabet koşulları, üretim kapasitesi artırma, verimlilik artışı sağlama ve refah artışı sağlama isteği şeklinde sıralanabilir.

İktisadi entegrasyon anlaşmaları, uluslararası sınırlar ve taraflar arası mesafelerin ticaret üzerindeki etkilerini inceleyen Bergstrand vd. (2015) üç temel sonuca varmıştır. Onlar iktisadi entegrasyon anlaşmalarının kısmi etkilerine yönelik önceki çalışmalardaki tahmin sonuçlarının yukarıya doğru sapmalı olduğu ve ekonomik entegrasyon anlaşmalarının kısmi etkilerinin % 30 kadar düştüğü sonucuna varmışlardır. Ayrıca uluslararası sınırların uluslararası ticaret üzerindeki etkilerinin 1990'dan 2002'ye yıllık % 2.4, mesafelerin uluslararası ticaret üzerindeki etkilerinin de yıllık % 1.2 düşmüş olduğu sonucuna varmışlardır.

2.1. Ekonomik Entegrasyon Türleri

Son yıllarda global ekonominin en belirgin yönlerinden biri ekonomik entegrasyon anlaşmalarının çoğalması olmuştur. Bu anlaşmaların en dikkat çekici olanları ise gümrük birlikleriyle birlikte serbest ticaret anlaşmaları olmuştur. Ekonomik entegrasyonlar literatürde türleri bakımından çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Bu bağlamda kapsamı itibarıyla değerlendirildiğinde Tercihli Ticaret Anlaşmalarının en dar entegrasyon modeli olduğu ifade edilebilir. Bu modelde anlaşmaya taraf olan ülkeler belirli mallar üzerinde tek yanlı ya da karşılıklı olarak gümrük tarifelerinde indirime giderler (Seyidoğlu, 1996).

Balassa'dan beri (1994) iktisadi entegrasyon türleri ele alındığında genellikle 5 unsurlu bir tipoloji önerilmektedir: Serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği, ortak pazar, iktisadi birlik ve iktisadi ve parasal birlik.

Serbest ticaret bölgesi ülkelerin diğer ülkelerle olan ticaret politikalarında serbestçe hareket ederken kendi aralarındaki ticarete tarife ve tarife dışı engelleri kaldırdıkları bir süreç olarak

ifade edilebilir. Yani bu tür entegrasyonlarda taraf ülkeler kendi aralarında gümrük tarifelerini ve miktar kısıtlamalarını kaldırmakta, diğer ülkelere karşı ise her biri kendi tarifelerini uygulamaya devam etmektedir (Balassa, 1994; Seyidoğlu,1996; Kone, 2012). Gümrük birliğinde ülkeler kendi aralarında tarife ve tarife dışı engelleri kaldırmakla kalmaz aynı zamanda diğer ülkelere karşı da ortak bir ticaret politikasıyla birlikte ortak bir tarife de belirlemeyi kabul ederler (Balassa, 1994; Seyidoğlu, 1996). Ortak pazar ise üye ülkeler arasında mal ve hizmetlerin ve emek ve sermaye gibi üretim faktörlerinin serbestçe dolaşımına imkân verirken diğer ülkelere karşı da ortak politikalar ve tarifelerin benimsenmesi şeklinde özetlenebilir. Gümrük birliğinin bir ileri safhasını oluşturan iktisadi birleşme türü olduğu da söylenebilir (Balassa, 1994; Seyidoğlu,1996; Kone, 2012). Entegrasyonun son safhası olan iktisadi birlik ya da iktisadi ve sosyal birlik ise ülkeler arasında mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı, üretim faktörlerinin serbest dolaşımı, ortak ticaret politikaları uygulanması, diğer ülkelere karşı ortak dış tarife uygulanması, ortak ya da uyumlu sosyal politikalar uygulanması ve özellikle para ve bütçe politikalarını da içeren makro iktisadi politikaların koordinasyonu konularında ortaklığa gidilen durum şeklinde ifade edilebilir. Ekonomik entegrasyonların en ileri safhasını oluşturmaktadır. Bir diğer şekli de parasal birliktir. Üye ülkeler makroekonomik politika belirleme yetkilerini birliğe devretmektedir. Ekonomik ve parasal birlik üye ülkeler arasında tek bir paranın yaratılmasının yanı sıra ortak para ve maliye politikalarının uygulanması şeklinde de ifade edilebilir (Kone, 2012; Seyidoğlu, 1996).

Gelişmekte olan ülkeler arasındaki entegrasyon süreçleri ile sanayileşmiş ülkeler arasındaki entegrasyon süreçlerinin ortak noktası tarımsal bir çevre ve endüstriyel bir merkez yaratma eğilimidir. Genellikle sanayileşmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki entegrasyon süreçleri benzer etkiler ortaya çıkarabilir. İkinci dünya savaşından sonra ortaya konulan ekonomik entegrasyon tecrübeleri genelde bölgesel nitelikte olmuştur (Kone, 2012).

2.2. Entegrasyon ve Refah

Ülkelerin en temel hedeflerinden birisi de hiç şüphe yok ki toplumsal refah düzeylerinin artırılmasıdır. Ülkeler çeşitli iktisadi politikalar benimsemekte ve kalkınmışlık düzeylerini artırma doğrultusunda çalışmalar yürütmektedir. Son yıllarda bu çabalar içerisinde iktisadi entegrasyonlar önemli bir yer tutmaktadır. İktisadi entegrasyonların kalkınmışlık ya da toplumsal refah düzeyi üzerinde önemli olumlu etkilerinin bulunduğu söylenebilir. Ancak iktisadi entegrasyona dahil olacak ülkeler arasında gelişmişlik farkları bulunması özellikle daha az gelişmiş olanların entegrasyondan zarar görmelerine neden olabilir.

Gunner Mrydal tarafından 1959'da ortaya atılan kutuplaşma teorisine göre gelişmişlik düzeyleri bakımından farklı olan ülkelerin mal ve faktör hareketlerinin serbest olduğu bir ekonomik entegrasyona dahil olmaları gelişmişlik farklarının daha da artmasına neden olabilir. Bu farkın artmasının birinci nedeni daha az gelişmiş ülkelerdeki endüstrilerin gelişmiş ülkelerle rekabette başarısız olması nedeniyle giderek zayıflaması, ikinci nedeni ise az gelişmiş ülke aleyhine olmak üzere serbestçe dolaşımına izin verilen nitelikli emek ve sermaye gibi üretim faktörlerinin beklenen yüksek getiriler nedeniyle gelişmiş ülkelere doğru kaymasıdır. Bu nedenle ekonomik entegrasyonların gelişmişlik düzeyleri benzer ülkeler arasında kurulması gerektiği ifade edilebilir.

Ekonomik entegrasyonların başarılmasındaki en temel amaçları; üye devletlerdeki değişik iktisadi sektörleri iyileştirmek ve en zayıf üye ülkelerin kalkınmasına yardımcı olmak şeklinde ifade edebiliriz. Ayrıca herhangi bir ekonomik entegrasyonun başarısı için entegrasyona dahil olan üyelerin ulusal çıkarlarının da hesaba katılması önemli bir gerekliliktir.

Üye ülkelerde iktisadi büyümeye de katkı sağlayan bölgesel entegrasyonların birçok yararı bulunmaktadır. Bu yararlar; azalan işlem maliyetleri, daha düşük fiyatlar, kaynakların daha etkin bir şekilde kullanımı, firmalar arası rekabet, teknolojik iyileşmeler, ölçek ekonomileri ve verimlilik artışları şeklinde sayılabilir (Basnet ve Pradhan, 2017).

Potansiyel ticaret ortaklarının sayısı arttıkça ticaretten elde edilen refah kazançlarının grup hacmine olan bağımlılığı da karmaşık hale gelmeye başlar (Haller and Ioannides, 2001). Pek çok iktisatçı ekonomik entegrasyonların özellikle uzun dönem ekonomik büyüme oranları bakımından pozitif etkilere sahip olduğuna inanmaktadır. Buna ilişkin literatürde pek çok çalışma göze çarpmaktadır. Riviera-Batiz ve Romer'a (1991) göre iki benzer gelişmiş ekonomiye sahip bir çevrede ekonomik entegrasyon büyüme oranında sürekli bir artışa neden olabilir. Onlara göre ekonomik entegrasyon, ARGE sektöründe ölçeğe göre getirinin dünya çapında bir artışı teşvik etmesi durumunda uzun dönem büyüme oranında bir artış sağlayabilir. 1950-2000 döneminde AB entegrasyonunun büyüme üzerindeki etkilerini araştıran Badinger (2005) ise Avrupa entegrasyonunun büyüme üzerinde önemli ölçüde katkı sağladığı sonucuna varmıştır.

Latin Amerika'daki en büyük ticari bloklardan birisi olan MERCOSUR (Orta ve Güney Amerika Ortak Pazarı) ülkeleri arasındaki iktisadi bağımlılığı araştıran Basnet ve Pradhan (2017) bireysel refah ve ulusal refah arasında ayırım yapılması gerektiği ve dolayısıyla iktisadi entegrasyonun kaybedenlerinin ve kazananlarının olabileceği sonucuna varmışlardır. Cuervo-Cazurra ve Un (2007)'e göre bölgesel ekonomik entegrasyon özellikle yabancı müşterilere ve tedarikçilere daha iyi erişim imkanı sağladığı firmalar için faydalı görünmekle birlikte daha önceden korunan firmalar için ise artık rekabetle karşı karşıya olmanın bazı zorluklarını da beraberinde getirmektedir.

2.3. Gümrük Birliklerinin Etkileri

Gümrük birliklerinin etkilerini ikili bir ayrıma tabi tutarak inceleyebiliriz. Bunlar statik etkiler ve dinamik etkilerdir.

Statik etkiler, teknolojik ve ekonomik yapının değişmediği varsayımı altında yeniden dağıtılan üretim faktörlerinin ortaya çıkardığı etkiler şeklinde ifade edilebilir. Entegrasyonla birlikte üye ülkeler arasında ticaret engellerinin kaldırılması bölge içi ticaret hacminin genişlemesine yol açar ki bu durum ticaret yaratıcı etki olarak adlandırılır. Kaldırılan gümrükler ve bölge dışına karşı uygulanan ortak tarifeler nedeniyle entegrasyona dahil olmayan ülkelerle olan ticaretin azalması da ticaret saptırıcı etki olarak adlandırılır.

Dinamik etkiler ise ekonomik entegrasyonlarla birlikte üye ülkelerin ekonomik yapıları, kaynak verimliliği ve üretim kapasitelerinin artmasıyla ortaya çıkar. Dış Rekabetin Artması, Ölçek Ekonomileri, Dışsal Ekonomiler, Teknolojik İlerleme, Yatırımları Özendirme ve Kaynak Hareketliliği gümrük birliklerinin dinamik etkileri olarak sayılabilir.

2.3. Avrupa Birliği

AB tecrübesinin son yıllarda imzalanan ve müzakere edilen ekonomik entegrasyon anlaşmalarındaki hızlı büyümenin arkasındaki itici güç olduğu söylenebilir.

İktisadi entegrasyonun farklı aşamaları bulunmaktadır. İktisadi entegrasyon bir süreç olarak görülür ve buna göre analiz edilir. Ticari liberalleşme yöntemleri iktisadi entegrasyonların etkinliğini artırmak için belirli bir düzene göre aşamalı olarak uygulanması planlanan iktisadi ve politik tedbirleri kapsamaktadır. Avrupa Birliği'nin inşasında da böyle bir anlayışın benimsendiği görülür. AB kurucu antlaşması olan Roma Antlaşması'ndaki değişiklikler ve sonraki ilerlemeler bu şekilde açıklanabilir.

Roma Antlaşması'nın temel amacı maksimum 20 yıllık bir süre zarfında ortak pazarın altı üye ülke arasında uygulanmasıydı. Üye ülkelerin sürece bağlılığı bu amacın gerçekleştirilmesinde önemli katkılar sunmuştur. Bu sayede 1957-1967 döneminde serbest bir ticaret bölgesinden 1967-1985 döneminde gümrük birliği, 1985-1993 döneminde ortak pazar ve 1993-2002 döneminde tek pazar aşamalarını geçerek 1 Ocak 2002 tarihinde tek paranın benimsenmesiyle iktisadi ve parasal bir birlik halini almıştır. Avrupa Anayasasına dönük çalışmalar AB'nin daha politik bir aşamaya doğru evrilmesine işaret etmektedir. Gelişmekte olan ülkeler ve Avrupa ülkeleri arasında olan iktisadi entegrasyon tecrübelerinin sonuçlarını ele alırsak, gelişmekte olan ülkelerin tecrübeleri başarısızlık, Batı Avrupa ülkelerinin tecrübeleri bir başarı olarak görülebilir.

Üretim faktörleri farklı mobilite derecelerine sahip olduğunda uluslararası ve bölgeler arası entegrasyon her bir ülkedeki coğrafyanın ve refahın evrimini açıklamakta önemli roller üstlenebilir. AB'nin taşımaya ilişkin bölgesel politikaları temelde geri kalmış bölgelerin taşıma altyapılarının finansmanı üzerine yoğunlaşmıştır (Behrens vd., 2007).

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin (ODAÜ) AB ile entegrasyonuna ilişkin 1994-2013 dönemindeki tecrübelerini değerlendiren Tang (2016) bu ülkelerde finansal piyasaların entegrasyonu ve beşeri sermaye donanımının AB ile olan ticaret üzerindeki etkilerini şu şekilde açıklamıştır. İlk olarak borsa kapitalizasyonu artışının ihracat üzerinde olumlu etkiler ortaya çıkarması beklenmekle birlikte bu ülkelerde AB üyeliğinden önce borsa kapitalizasyonu yüksek olmasına rağmen ihracat üzerinde pozitif etkilerden ziyade negatif etkiler daha baskın olmuştur. Bu çelişkili durumu euro'nun bu ülkeler tarafından daha geç benimsenmesine bağlamıştır. İkinci olarak da bu ülkelerde artan eğitim desteğinin AB üyeliğinden önce ihracatı artırmış olduğu sonucuna varmıştır. Bu durumu da 1990'lardan beri uygulanan Avrupa'daki serbest ticaret anlaşmalarına bağlamıştır. Daha eğitilmiş emek gücüne sahip olan ODAÜ ihracat vurgularını aşamalı olarak emek yoğun ürünlerden daha ileri teknoloji ile imal edilen ürünlere doğru kaydırmıştır. Son olarak da, yüksek ODAÜ teknolojisi ihracatı üzerindeki olumlu etki, artan işlem maliyetleri nedeniyle zamanla azalmıştır. Daha eğitilmiş işgücünün mevcudiyeti göz önüne alındığında, ODAÜ, teknoloji yoğun ihracatta uzmanlaşarak ihracat rekabet güçlerini daha da artırmak için çok istekli kalmıştır. Teknolojik ilerleme bakımından ODAÜ hala AB ülkelerinin gerisinde kaldığından, AB ülkelerinden gelen teknoloji transferine olan bağımlılık devam etse de bu ülkeler 1994-2003 yılları arasında AB ülkelerine olan ihracatını artırmıştır.

Bayraktutan ve Solmaz (2018) gelir düzeyleri itibarıyla birbirinden farklı 25 AB üyesinin 2004-2016 dönemi büyüme oranlarının diğer ülkelerin büyüme oranları ortalamasından ne ölçüde etkilendiğini ve üye ülkeler arasında bir kutuplaşma olup olmadığını analiz etmişlerdir. Onlar 25 AB üyesi arasında kutuplaşmanın varlığına rastlamadıkları gibi ortalamadaki büyümenin her ülkenin iktisadi performansında iyileşme meydana getirdiği sonucuna varmışlardır

3. MATERYAL VE YÖNTEM

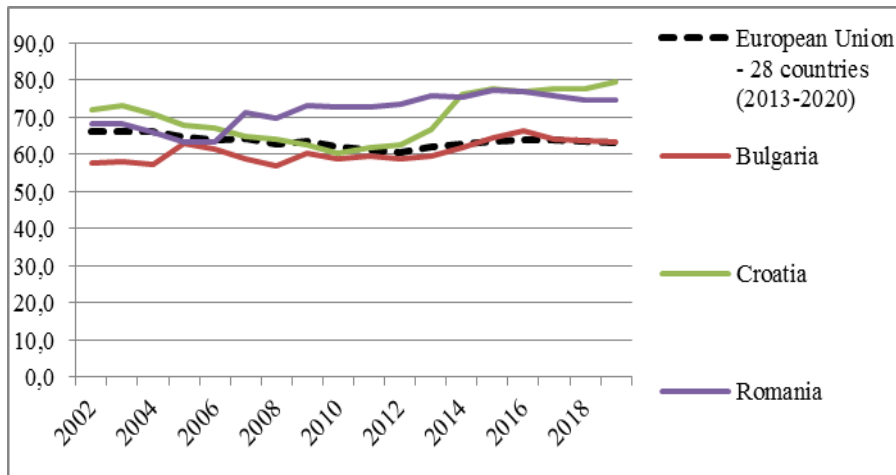
Kavram olarak sürdürülebilir kalkınma ilk kez Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından 1987 yılında hazırlanan "ortak geleceğimiz" isimli raporda kullanılmaya başlanmıştır.

2030 sürdürülebilir kalkınma ajandası ve 17 sürdürülebilir kalkınma amacı ve 169 hedef Birleşmiş Milletler tarafından 2015 yılında benimsenmiştir. Bu amaçlar AB ve Eurostat tarafından da desteklenmektedir.

Bu bağlamda analizler, Eurostat tarafından benimsenen sürdürülebilir kalkınma amaçları ve ülkelerin rekabet etme gücünü gösteren küresel rekabet indeksi göz önünde bulundurularak AB'ye 2007'de üye olan Romanya ve Bulgaristan ile 2013'de üye olan Hırvatistan'ın performansı ortaya konulmak suretiyle yapılacaktır.

4. ANALİZ VE BULGULAR

Behrens vd. (2007)'e göre ulusal ekonomilerin uluslararası ticarete yönelik artan açıklığı ülkelerin iktisadi faaliyetleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu bakımdan uluslararası ticaretin hem küreselleşmenin hem de bölgeselleşmenin bir göstergesi niteliğinde olduğu ifade edilebilir. Birlik içi ya da bölge içi ticaret ülkeler arasındaki ekonomik entegrasyonu ve bölge içi ticaretin yoğunluğunu göstermesi bakımından önemli bir gösterge niteliğindedir. Bu bağlamda AB toplam ithalatında birlik içi ithalatın oranı ve birliğe 2007-2013 genişleme sürecinde katılmış olan Romanya, Bulgaristan ve Hırvatistan'ın ithalat oranları Şekil 1'deki gibidir.

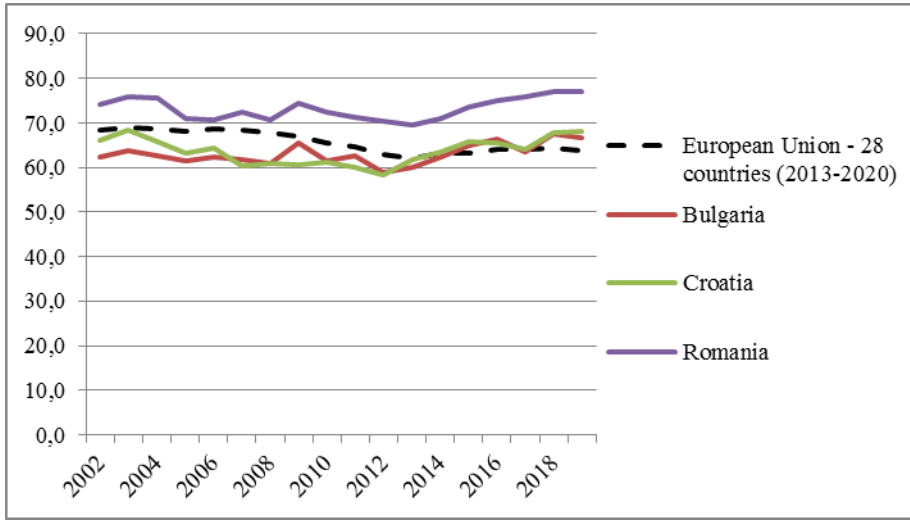
Şekil 1: AB Toplam İthalatında Birlik İçi İthalat Oranı (2002-2019)

Kaynak: Eurostat, 2020a.

Birlik içi ithalat oranı verileri incelendiğinde, Şekil 1'den de görüleceği üzere Romanya'nın üyelik sürecinin ardından üye ülkelerden yaptığı ithalatın oranının hızlı bir şekilde arttığı ve

AB ortalamalarının da üzerinde seyrettiği göze çarpmaktadır. Hırvatistan için de benzer bir durum söz konusudur. Üyelik süreci öncesinde AB ortalamalarına yakın seyreden ithalat oranı üyelik sonrasında hızlı bir şekilde yükselmiş ve AB ortalamalarının üzerine çıkmıştır. Diğer ülkelerden farklı olarak Bulgaristan'ın ithalat oranları üyelik sürecinin ardından AB ortalamalarına yaklaşmış ve paralel bir seyir izlemiştir.

Birlik içi ihracatın oranı da birlik içi ticaretin ve dolayısıyla entegrasyonun önemli bir göstergesidir. Şekil 2 ile AB toplam ihracatında birlik içi ihracatın oranı ve birliğe 2007-2013 genişleme sürecinde katılmış olan Romanya, Bulgaristan ve Hırvatistan'ın ihracat oranları gösterilmiştir.

Şekil 2: AB Toplam İhracatında Birlik İçi İhracat Oranı (2002-2019)

Kaynak: Eurostat, 2020a.

Şekil 2'de yer alan ihracat verilerine göre, Romanya'nın ihracat oranı üyelik sonrasında hızlı bir şekilde artmış ve AB ortalamalarının üzerine çıkmıştır. Hırvatistan'da da üyelik süreci sonrasında AB ortalamalarının altında seyreden ihracat oranı 2017 yılı hariç AB ortalamalarının üzerinde seyretmiştir. Diğer ülkelerden farklı olarak Bulgaristan'ın ihracat oranı üyelik sonrasında da AB ortalamalarının altında seyretmeye devam etmiş ancak 2015 yılı sonrasında AB ortalamasının üzerine çıkmıştır.

2007-2013 genişleme sürecinde AB'ye üye olan Romanya, Bulgaristan ve Hırvatistan; sürdürülebilir kalkınmanın göstergelerinden olan toplumsal dışlanma ve yoksulluk riskiyle karşılaşan insanların oranı, tarımsal faktör gelirleri indeksi, doğumda yaşam beklentisi, eğitimden erken ayrılanların oranı, cinsiyet istihdam açığı, yenilenebilir enerji, kişi başına düşen reel GSYİH büyüme oranı, AR-GE harcamaları, gelir dağılımı ve enerji verimliliği gibi göstergeler bakımından analize tabi tutulmuştur.

Analiz sonuçlarına göre üyelik öncesi döneme nazaran üyelik sonrası dönemde Bulgaristan, Romanya ve Hırvatistan'ın gelişmişlik görünümünde meydana gelen değişiklikler Tablo 1'deki gibidir.

Tablo 1. Bulgaristan, Romanya ve Hırvatistan'ın Üyelik Öncesi ve Sonrası Dönemde Gelişmişlik Görünümleri (2000-2019)

Göstergeler	Bulgaristan	Romanya	Hırvatistan	AB 28
Toplumsal dışlanma ve yoksulluk riskiyle karşılaşan insanların oranı	Pozitif(2006:%61,3-2019:%32,5)	Pozitif(2007:%47-2018:%31,2)	Pozitif(2010:%31,1-2018:%24,8)	2010-2018 Ortalama % 23,71
Tarımsal faktör gelirleri indeksi	Pozitif(2005:81,57:-2018:222,27)	Pozitif (2005:82,77-2018:125,56)	Pozitif(2005:82,23-2018:139,27)	2005-2019 Ortalama 103,9
Doğumda yaşam beklentisi	Pozitif(2000:71,6-2018:75)	Pozitif(2000:71,2-2018:75,3)	Pozitif(2001:74,6-2018:78,2)	2002-2018 Ortalama 79,68
Eğitimden erken ayrılanların oranı (18-24 yaş arası nüfusun yüzdesi)	Pozitif(2001:20,5-2019:13,2)	Pozitif(2000:22,9-2019:15,7)	Pozitif(2001:5,1-2019:3,1)	2002-2019 Ortalama 13,36
Cinsiyet istihdam açığı (20-64 yaş arasındaki erkek ve kadınların istihdam oranları arasındaki fark)	Pozitif(2000:9,5-2018:8,2)	Negatif(2000:12,7-2018:18,3)	Pozitif(2001:15-2018:10,2)	2001-2018 Ortalama 13,98
Yenilenebilir Enerji (Gayrisafi nihai enerji tüketiminde yenilenebilir enerjinin payı)	Pozitif(2004:9,23-2018:20,53)	Pozitif(2004:16,81-2018:23,88)	Pozitif(2004:23,4-2018:28,02)	2004-2018 Ortalama 13,60
Kişi başına düşen reel GSYİH büyüme oranı	Negatif(2000:5,3-2019:3,9)	Negatif(2003:2,8-2019:4,4)	Pozitif(2000:8,4-2019:4,1)	2000-2019 Ortalama 1,315
AR-GE harcamaları (GSYİH'nin %' si)	Pozitif(2000:0,5-2018:0,76)	Pozitif(2000:0,37-2018:0,47)	Pozitif(2002:0,95-2018:0,97)	2000-2018 Ortalama 1,9
Gelir Dağılımı (0'dan uzaklaştıkça dağılım bozulmaktadır)	Negatif(2006:5,12-2019:8,10)	Pozitif(2007:8,11-2018:7,21)	Pozitif(2010:5,54-2018:5,03)	2010-2018 Ortalama 5,08
Enerji Verimliliği	Pozitif(2000:1,32-2018:2,41)	Pozitif(2000:2,26-2018:5,06)	Pozitif(2000:4,17-2018:5,64)	2000-2018 Ortalama 7,19
Genel Görünüm	8/2	8/2	10/0	

Kaynak: Eurostat, 2020b

Ülkelerin üye oldukları yıl öncesi ve sonrası dönem ortalamaları alınmak suretiyle Tablo 1'de yer alan göstergeler itibariyle Bulgaristan, Romanya ve Hırvatistan'ın hangi yönde ilerledikleri ortaya konulmuştur. Bazı yıllarda ise veri bulunmaması nedeniyle üye olunan yıla göre değerlendirme yapılmıştır.

Bulgaristan 8 göstergede pozitif 2 göstergede ise negatif ilerleme kaydetmiştir. Bulgaristan gelir dağılımı (Üyelik öncesi dönem ortalama gelir dağılımı: 5,12-Üyelik sonrası dönem ortalama: 6,92) ve kişi başına düşen reel GSYİH büyüme oranları (Üyelik öncesi dönem

ortalama büyüme oranı: 6,7143-Üyelik sonrası dönem ortalama: 2,94) bakımından üyelik öncesi döneme oranla daha negatif bir görünüme sahiptir.

Romanya'da da 10 göstergeden 8'i pozitif 2'si de negatif görünmektedir. Romanya cinsiyet istihdam açığı (Üyelik öncesi dönem ortalaması: 12,86-Üyelik sonrası dönem ortalaması: 16,38) ve kişi başına düşen reel GSYİH büyüme oranları (Üyelik öncesi dönem ortalaması: 6,98-Üyelik sonrası dönem ortalama: 3,57) bakımından üyelik öncesi döneme oranla daha negatif bir görünüme sahiptir. Büyüme oranları üyelik öncesi döneme oranla azalsa da AB 28 ortalamasının üzerinde seyretmeye devam etmiştir.

Hırvatistan ise 10 göstergenin tamamında pozitif bir görünüme sahiptir. Hırvatistan'ın özellikle cinsiyet eşitliğinin sağlanması, yoksulluğun azaltılması, eğitimden erken ayrılma oranlarının azaltılması ve emek verimliliğinin artırılmasının bir göstergesi niteliğinde olan tarımsal faktör gelirleri indeksinde göreceli olarak diğer alanlara göre daha başarılı olduğu söylenebilir. AR-GE harcamalarına ilişkin göstergeler ise hem AB ortalamalarının altında seyretmeye devam etmiş hem de görece olarak diğer alanlardaki iyileşmelere nazaran kısmen zayıf kalmıştır.

Genel olarak ülkelerin küresel rekabet içerisindeki konumları da gelişmişlik düzeylerinin bir göstergesi olarak ele alınabilir. Bu bağlamda AB üyesi olan Bulgaristan, Romanya ve Hırvatistan'ın küresel rekabet sıralamaları Tablo 2'deki gibidir.

Tablo 2. 2010-2019 Döneminde Küresel Rekabet İndeksi Ülke Sıralamaları*

Ülke/Sıra	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Bulgaristan	71	74	62	57	54	54	50	49	51	49
Hırvatistan	77	76	81	75	77	77	74	74	68	63
Romanya	67	77	78	76	59	53	62	68	52	51

* Sıralama 2010-2017 137 ülke ve 2018-2019 141 ülke arasındadır.

Kaynak: TÜİK, 2018; TÜİK, 2020.

Tablo 2'den de görüleceği üzere son on yılda her üç ülke de küresel rekabet indeksine göre ülke sıralamalarını yükseltmiştir. Bulgaristan 2010 yılında 71 olan sıralamasını 2019 yılında 49'a, Hırvatistan 77'den 63'e ve Romanya da 67'den 51'e yükseltmiştir.

5. SONUÇ

Entegrasyonun bir göstergesi olan birlik içi ticarete ilişkin göstergeler Bulgaristan, Romanya ve Hırvatistan'ın üyelik sonrası süreçte AB'ye entegrasyon düzeylerinin hızlı bir şekilde arttığına işaret etmektedir. Her üç ülke de, analiz edilen kalkınma göstergeleri itibariyle AB-28 ortalamasına doğru yaklaşmaya devam etmiştir. Bu açıdan entegrasyonun her üç ülke içinde önemli katkılar sunduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda AB ile entegrasyonun bu ülkelerin gelişmişlik düzeylerini arttırdığı da söylenebilir.

Bulgaristan'da yoksulluk riskiyle karşılaşan insanların oranı 2006'daki % 61,3 seviyesinden 32,5 seviyesine kadar gerileyerek AB28 üyelerinin 2010-2018 dönem ortalaması olan 23,71 seviyesine yaklaşmıştır. Tarımsal faktör gelirleri indeksi AB28 üyesi ülkelerde 2005-2019 döneminde ortalama 103,9 seviyesindeyken Bulgaristan'da 2018 yılı verilerine göre 222,27 seviyesine yükselmiştir. Doğumda yaşam beklentisi AB28 üyesi ülkelerde 2002-2018 döneminde ortalama 79,68 iken Bulgaristan'da 2000 yılında 71,6'dan 2018 yılında 75'e yükselmiştir. AB28 üyesi ülkelerde eğitimden erken ayrılanların oranı 2002-2019 döneminde

ortalama 13,36 seviyesindeyken Bulgaristan 2001 yılında 20,5 olan oranı 13,2'ye kadar düşürmüştür. Cinsiyet istihdam açığı 2001-2018 döneminde AB28 ülkelerinde ortalama 13,98 iken Bulgaristan'da 2000 yılında 9,5'den 2018 yılında 8,2'ye kadar düşmüştür. Yenilenebilir enerjinin payı 2004-2018 döneminde AB28 ülkelerinde ortalama 13,60 iken Bulgaristan'da 2004 yılında 9,23 olan bu oran 20,53'e kadar yükselmiştir. Kişi başına düşen reel GSYİH büyüme oranları AB28 ülkelerinde 2000-2019 döneminde ortalama olarak 1,315 oranında bir artış göstermişken Bulgaristan'da bu oran azalan bir seyirle AB28 ortalamasının üzerinde seyretmeye devam etmiştir. ARGE harcamaları 2000-2018 dönemi AB28 ortalaması olan 1,9'un altında kalmakla birlikte artışını sürdürerek 2000 yılında 0,5'den 0,76'ya yükselmiştir. Bulgaristan'da gelir dağılımındaki bozulma eğilimi devam etmiş ve 2010-2018 AB28 ortalaması olan 5,08'in üzerinde bir seyir izlemiştir. Ayrıca enerji verimliliği de 2000-2018 dönemi AB28 ortalaması olan 7,19'un altında seyretmekle birlikte 2000'de 1,32'den 2018 yılında 2,41'e yükselmiştir.

Bulgaristan'da ele alınan göstergelerden 8'inde pozitif seyir izlenmiş gelişmişlik düzeyi artmıştır. En güçlü iyileşmeler; emek verimliliğinin de bir göstergesi olan tarımsal faktör gelirleri indeksi, yoksulluğun azaltılması ve yenilenebilir enerji alanlarında gerçekleşmiştir. Görece en başarısız alan olarak ise gelir dağılımında önceki yıllara göre ortaya çıkan bozulma göze çarpmaktadır.

Romanya'da yoksulluk riski 2007-2019 döneminde % 47'den 31,2'ye gerileyerek AB28 üyelerinin 2010-2018 dönem ortalaması olan 23,71 seviyesine yaklaşmıştır. Tarımsal faktör gelirleri indeksi AB28 üyesi ülkelerde 2005-2019 döneminde ortalama 103,9 seviyesindeyken Romanya'da 2005-2018 döneminde 82,77'den 125,56 seviyesine yükselmiştir. Doğumda yaşam beklentisi AB28 üyesi ülkelerde 2002-2018 döneminde ortalama 79,68 iken Romanya'da 2000-2018 döneminde 71,2'den 75,3'e yükselmiştir. AB28 üyesi ülkelerde eğitimden erken ayrılanların oranı 2002-2019 döneminde ortalama 13,36 seviyesindeyken Romanya'da 2000-2019 döneminde 22,9'dan 15,7'ye kadar düşmüştür. Cinsiyet istihdam açığı 2001-2018 döneminde AB28 ülkelerinde ortalama 13,98 iken Romanya'da 2000-2018 döneminde 12,7'den 18,3'e kadar yükselmiştir. Yenilenebilir enerjinin payı 2004-2018 döneminde AB28 ülkelerinde ortalama 13,60 iken Romanya'da 2004-2018 döneminde 16,81'den 23,88'e yükselmiştir. Kişi başına düşen reel GSYİH büyüme oranları AB28 ülkelerinde 2000-2019 döneminde ortalama olarak 1,315 oranında bir artış göstermişken Romanya'da bu oran üyelik öncesi dönem ortalamalarının altında olmakla birlikte AB28 ortalamasının üzerinde seyretmeye devam etmiştir. ARGE harcamaları 2000-2018 dönemi AB28 ortalaması olan 1,9'un altında kalmakla birlikte 2000-2018 döneminde 0,37'den 0,47'ye yükselmiştir. Romanya'da gelir dağılımı 2010-2018 AB28 ortalaması olan 5,08'in üzerinde bir seyir izlemekle birlikte 2007-2018 döneminde 8,11'den 7,21'e düşmüştür. Ayrıca enerji verimliliği de 2000-2018 dönemi AB28 ortalaması olan 7,19'un altında seyretmekle birlikte 2000-2018 döneminde 2,26'dan 5,06'ya yükselmiştir.

Romanya'da en dikkate değer iyileşmeler yoksulluğun azaltılması, tarımsal faktör gelirleri, eğitimden erken ayrılma oranları, gelir dağılımı, yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği alanlarındadır. Cinsiyet eşitsizliğine ilişkin göstergelerde ise bozulma olmuştur. Kişi başına reel GSYİH büyüme oranları ise üyelik sonrası süreçte ortalama olarak azalmış görünmekle birlikte 2009 ve 2010 yılları haricinde pozitif ve istikrarlı bir hale gelmiştir.

Hırvatistan'da yoksulluk riski 2010-2018 döneminde % 31,1'den 24,8'e gerileyerek AB28 üyelerinin 2010-2018 dönem ortalaması olan 23,71 seviyesine oldukça yaklaşmıştır. Tarımsal faktör gelirleri indeksi AB28 üyesi ülkelerde 2005-2019 döneminde ortalama 103,9 seviyesindeyken Hırvatistan'da 2005-2018 döneminde 82,23'den 139,27 seviyesine yükselmiştir. Doğumda yaşam beklentisi AB28 üyesi ülkelerde 2002-2018 döneminde ortalama 79,68 iken Hırvatistan'da 2001-2018 döneminde 74,6'dan 78,2'ye yükselmiştir. AB28 üyesi ülkelerde eğitimden erken ayrılanların oranı 2002-2019 döneminde ortalama 13,36 seviyesindeyken Hırvatistan'da 2001-2019 döneminde 5,1'den 3,1'e kadar düşürmüştür. Cinsiyet istihdam açığı 2001-2018 döneminde AB28 ülkelerinde ortalama 13,98 iken Hırvatistan'da 2001-2018 döneminde 15'den 10,2'ye kadar düşmüştür. Yenilenebilir enerjinin payı 2004-2018 döneminde AB28 ülkelerinde ortalama 13,60 iken Hırvatistan'da 2004-2018 döneminde 23,4'den 28,02'ye yükselmiştir. Kişi başına düşen reel GSYİH büyüme oranları AB28 ülkelerinde 2000-2019 döneminde ortalama olarak 1,315 oranında bir artış göstermişken Hırvatistan'da bu oran 2000-2019 döneminde 8,4'den 4,1'e düşmüştür. ARGE harcamaları 2000-2018 dönemi AB28 ortalaması olan 1,9'un altında kalmakla birlikte 2002-2018 döneminde 0,95'den 0,97'ye yükselmiştir. Gelir dağılımı 2010-2018 AB28 ortalaması 5,08 iken Hırvatistan'da 2010-2018 döneminde 5,54'den 5,03'e düşmüştür. Ayrıca enerji verimliliği de 2000-2018 dönemi AB28 ortalaması olan 7,19'un altında seyretmekle birlikte 2000-2018 döneminde 4,17'den 5,64'e yükselmiştir.

Hırvatistan bazı göstergeler itibariyle AB ortalamalarına yakın, bazılarında da AB ortalamalarından daha iyi görünmektedir. En dikkate değer iyileşmeler; cinsiyet eşitliği, eğitimden erken ayrılma oranları, yoksulluğun azaltılması ve tarımsal faktör gelirleri indeksinde gözlenmiştir. Üç ülke içerisinde Hırvatistan'ın gelişmişlik göstergeleri bakımından AB'ye en yakın görünüme sahip olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Atik, S. (2014). Regional economic integrations in the post-Soviet Eurasia: An analysis on causes of inefficiency. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 109(0), 1326-1335.
- Badinger, H. (2005). Growth effects of economic Integration: Evidence from the EU member states. *Review of World Economics/Weltwirtschaftliches Archiv*, 141(1) (Apr.,2005), 50-78.
- Balassa, B. (1994). *The Theory of Economic Integration: An Introduction*. In: Nelsen B.F., Stubb A.CG. (eds) *The European Union*. London: Palgrave.
- Basnet, H. C., & Pradhan, G. (2017). Regional economic integration in Mercosur: The role of real and financial sectors. *Review of Development Finance*, 7(2), 107-119.
- Bayraktutan, Y. ve Solmaz, A. R. (2018). Kutuplaşma ve İktisadi Bütünleşme: Avrupa Birliği Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(57), 510-518.
- Behrens, K., Gaigné, C., Ottaviano, G. I., & Thisse, J. F. (2007). Countries, regions and trade: On the welfare impacts of economic integration. *European Economic Review*, 51(5), 1277-1301.
- Bergstrand, J. H., Larch, M., & Yotov, Y. V. (2015). Economic integration agreements, border effects, and distance elasticities in the gravity equation. *European Economic Review*, 78, 307-327.

- Cuervo-Cazurra, A., & Un, C. A. (2007). Regional economic integration and R&D investment. *Research Policy*, 36(2), 227-246.
- Eurostat, (2020a). URL: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ext_lt_intratrd&lang=en, (11 Nisan 2020).
- Eurostat, (2020b), URL: http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=sdg_01_10, (11 Nisan 2020).
- https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=sdg_02_20, (11 Nisan 2020).
- https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=sdg_03_10, (11 Nisan 2020).
- https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=sdg_04_10, (11 Nisan 2020).
- https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=sdg_05_30, (11 Nisan 2020).
- https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=sdg_07_30, (11 Nisan 2020).
- https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=sdg_07_40, (11 Nisan 2020).
- https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=sdg_09_10, (11 Nisan 2020).
- https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=sdg_10_41, (11 Nisan 2020).
- https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/page/SDG_08_10, (16 Mayıs 2020.)
- Ganuza, J.-J. & Hauk, E. (2004). Economic integration and corruption. *International Journal of Industrial Organization*, 22 (2004), 1463-1484.
- Gong, C. & Kim, S. (2018). Regional business cycle synchronization in emerging and developing countries: Regional or global integration? Trade or financial integration?. *Journal of International Money and Finance*, 84 (2018), 42-57.
- Haller, H.H. & Ioannides, Y.M. (2001). Propaedeutics of strategic theories of economic integration. *Economics Letters*, 70 (2001), 215-221.
- Holod, D. & Reed, R. III, (2004). Regional spillovers, economic growth, and the effects of economic integration. *Economics Letters*, 85(1), 35-42.
- Karluk, R. (2002). *Uluslararası Ekonomik, Mali ve Siyasal Kuruluşlar (5. Baskı)*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Kone, S. (2012). Is economic integration between developing countries a singular process?. *Journal of Economic Integration*, 27(3) (September 2012), 386-409.

- Rivera-Batiz, L. A., & Romer, P. M. (1991). Economic integration and endogenous growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 106(2), 531-555.
- Seyidoğlu, H. (1996). *Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama (Geliştirilmiş 11. Baskı)*. İstanbul: Güzem Yayınları.
- Tang, D. (2016). Has the Financial Integration affected the European Union (EU) trade with the New Member Countries from Central and Eastern Europe (CEEC) during 1994–2013?. *The Journal of Economic Asymmetries*, 13, 8-20.
- TÜİK, (2018). URL: [http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istendeks\(http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf\)](http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istendeks(http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf))
- TÜİK, (2020). URL: [http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istendeks\(http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2019/competitiveness-rankings/?doing_wp_cron=1571300894.9973149299621582031250\)](http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=istendeks(http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2019/competitiveness-rankings/?doing_wp_cron=1571300894.9973149299621582031250)), (19 Mayıs 2020).
- Vaitsos, C. V. (1978). Crisis in regional economic cooperation (integration) among developing countries: A survey. *World Development*, 6(6), 719-769.